

Яковлев В.І., аспірант кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та фінансів
*Національний технічний університет
 «Харківський політехнічний інститут»*

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ УПРАВЛІННЯ

Яковлев В.І. Сутність економічної категорії управління. У статті проаналізовано поняття управління, наведено приклади трактувань іншими вченими. На основі наявних трактувань було уточнено сутність управління. Управління дуже необхідне для нормального функціонування та розвитку будь-яких систем. Проаналізовано основні методи управління та подана їх коротка характеристика. Наведено приклад взаємозв'язку менеджменту та управління. Сформульовано висновки про можливість практичного застосування отриманих результатів на підприємствах машинобудівного комплексу України.

Ключові слова: управління, підприємство, методи, організація, керівництво, економіка, стан, сучасний, об'єкт, суб'єкт, зміни, вплив, рішення, управлінське, структура, продукція, споживачі.

Яковлев В.И. Сущность экономической категории управления. В статье проанализировано понятие управления, приведены примеры трактовок другими учеными. На основе существующих трактовок уточнена сущность управления. Управление очень необходимо для нормального функционирования и развития любых систем. Проанализированы основные методы управления и дана краткая их характеристика. Приведен пример взаимосвязи менеджмента и управления. Сделаны выводы о возможности практического применения полученных результатов на предприятиях машиностроительного комплекса Украины.

Ключевые слова: управление, предприятие, методы, организация, руководство, экономика, состояние, современный, объект, субъект, изменения, влияние, решение, управленческое, структура, продукция, потребители.

Yakovlev V.I. The essence of economic category of management. The article analyzes the concept of management, gives examples of interpretations by other scientists. On the basis of existing interpretations, the essence of "management" was clarified. Management is very necessary for the normal functioning and development of any systems. The basic methods of management and the given characteristic are analyzed. An example of the relationship between management and management is given. Conclusions about the possibility of practical application of the obtained results at the enterprises of the machine-building complex of Ukraine are made.

Key words: management, enterprise, methods, organization, management, economy, state, modern, object, subject, changes, influence, decision, management, structure, products, consumers.

Постановка проблеми: Управління відіграє центральну роль у розвитку підприємства, на його основі можна побачити, наскільки злагоджено та ефективно взаємодіють підрозділи між собою. Дуже важливо чітко розуміти, що таке управління, адже це прямим чином впливає на успішне функціонування організації. Методи в управлінні відіграють центральну роль. За їх допомогою забезпечується чіткий розподіл обов'язків, який дає змогу дотримуватися всіх норм та повноважень у вирішенні питань діяльності підприємства, а також вживати необхідних заходів відповідальності. Також слід чітко розуміти організаційну структуру, яка дає змогу чітко вибудувати ієрархію повноважень у компанії та дасть змогу досягти поставлених цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Аналізу сутності поняття «управління» та дослідженню методів присвячено багато наукових праць, це питання залишається дуже актуальним для вітчизняних учених. У наукових працях О.В. Рудинської та

Н.М. Яркіна розглядається сутність поняття «управління», розроблений детальний аналіз та запропоновано своє трактування. Також серед вітчизняних учених це питання досліджували М.І. Мурашко, В.К. Колпаков, М.Г. Лапуста, О.В. Рудинська, Н.І. Ленська, А. Гончарова, О. Олейник, Л. Дядечко, О. Лисенко та інші.

Термін «економічне управління» почав використовуватися в Україні на початку ХХІ сторіччя. Огляд економічної літератури виявив відсутність узгодженої думки науковців щодо трактування сутності економічного управління підприємством (далі – ЕУП).

А. Гончаров та Н. Олейнікова [1] визначають економічне управління підприємством як науку управління підприємством, спрямовану на досягнення його стратегічних і тактичних цілей, яка зумовлена потребами сучасного етапу розвитку ринкової економіки. За їхньою концепцією ЕУП об'єднує «універсальні методи, напрацьовані ринковою цивілізацією», дає змогу досягти компромісу інтересів у

питаннях регулювання маси й динаміки прибутку, збільшення майна акціонерів, контролю за курсовою вартістю акцій, дивідендної політики, підвищення вартості підприємства тощо.

Л. Дядечко [2] трактує ЕУП як перспективне (стратегічне), поточне та оперативне планування, а також організацію і контроль за виконанням планів. Економічне управління будується на цілеспрямованих рішеннях, що приймаються на основі аналізу та багатоваріантних економічних розрахунків на майбутній (плановий) період з урахуванням індикативного планування. За визначенням П. Зозулі [3], це сукупність способів і методів впливу на діяльність підприємства, спрямованих на реалізацію його економічних цілей та завдань шляхом порівняння реальних і необхідних ресурсних можливостей.

О. Лисенко [4, с. 8] стверджує, що ЕУП – це циклічно повторюваний процес системного, планомірно організованого впливу на елементи господарського механізму підприємства шляхом взаємопов'язаних прямих і зворотних зв'язків для досягнення еталонно-інтегрального стану підприємства.

Е. Киселиця [5] бачить у ньому сукупність економічних принципів, форм, методів, прийомів і засобів управління виробництвом і персоналом, а його сутність – у пріоритетному використанні економічних методів впливу та інструментів щодо інших засобів, що активно застосовуються на підприємствах і в організаціях.

Л. Мясосдова, Е. Хабибулліна [6] трактують ЕУП як вид управлінської діяльності, який базується на економічному мисленні та спрямований на вирішення економічних завдань шляхом використання економічних методів управління на основі економічної інформації.

При цьому система економічного управління підприємством повинна включати в себе сукупність форм і методів управління об'єктами з використанням економічних закономірностей, що виникають у процесі виробництва та реалізації товарів, продукції, робіт, послуг.

В. Панагушин [7] визначає це поняття як напрям менеджменту, що забезпечує досягнення тактичних і стратегічних цілей підприємства на основі економічного та фінансового планування, контролю і регулювання внутрішніх і зовнішніх економічних стосунків.

Але недостатньо уваги приділялося структурі управління організацією, немає чіткої моделі ієрархії повноважень на підприємстві. Розроблена структура зможе дати чітку відповідь на питання делегування повноважень на підприємстві та його подальшому розвитку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Стаття присвячується аналізу трактування терміна «управління», у якому є певна неузгодженість серед науковців, та аналізу різниці

між економічним управлінням підприємствами та менеджментом.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати наявні тлумачення та погляди на сутність поняття «управління підприємством» і на цій базі запропонувати авторську концепцію розкриття його змісту, функцій та методів.

Виклад основного матеріалу: Сучасні економічні методи управління посідають центральне місце в менеджменті суб'єкта господарювання. Відносини управління визначаються насамперед економічними відносинами, в основі яких є об'єктивні потреби та інтереси людей. Економічні методи менеджменту являють собою сукупність економічних важелів (способів, прийомів), за допомогою яких досягається ефект, що задовольняє вимоги індивідів, їх груп і трудового колективу загалом. Економічні методи управління мають такі прояви, як калькуляції, плани, ціни, бюджети, матеріальні стимули, тощо. [1].

Стиль та методи управління належать до науково-дослідницької діяльності акціонерних товариств, підприємств, заводів і до інших форм підприємницької діяльності та організацій, які займаються створенням та розповсюдженням науки, техніки, технології та виробів соціальної значущості, а також беруть участь у процесах обслуговування населення на різних етапах діяльності. Це сукупність прийомів та методів будь-якої роботи та діяльності, а також манера поведінки. Нині сучасний стиль керівництва повинен включати почуття нового, уміння бачити перспективу, ініціативність і підприємливість.

У сучасній науковій літературі категорія «управління» в контексті визначення змісту визначена на досить високому рівні.

Як свого часу концепція контролінгу виникла та отримала інтенсивний поштовх для розвитку з необхідності забезпечення координації окремих функцій управління в єдину систему, так і економічне управління як інтегруючий вид управління повинно забезпечити координацію цілей, завдань, інструментарію різних видів спеціального управління для забезпечення на цій основі комплексності та системності управлінських впливів.

Місце економічного управління в системі менеджменту підприємства та узгодженість його з іншими видами спеціального менеджменту проілюстровано на рис. 1.

Управління – це загальна функція складних організованих систем, спрямована на досягнення належного стану в самій системі та в навколишньому середовищі.

Коли йдеться про управління, виокремлюють такі поняття, як:

- об'єкт управління, станом якого потрібно управляти;
- мета управління – бажаний характер поведінки об'єкта управління;

Аналіз терміна «управління»

Автор	Визначення
Лапуста М.Г. [2]	У загальному розумінні управління визначається передусім як елемент, функція організованих систем (біологічних, соціальних, технічних), яка забезпечує збереження їхньої певної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію їхніх програм і цілей.
Казначевська Г.Б.[3]	Управління – процес переведення керованої системи в наперед заданий стан за допомогою інформаційної дії, що спрямовується від керуючої системи
Райзберг Б.А. [6]	Управління – 1) свідомо цілеспрямована дія з боку суб'єктів, керівних органів на людей і економічні об'єкти, здійснювана з метою спрямувати їхні дії й отримати бажані результати; 2) великий підрозділ найвищих органів управління, департамент.
Мидюк О.Н. [7]	Управління – сукупність процесів, що забезпечують підтримку системи в заданому стані і (або) переведення її в новий більш життєвий стан організації шляхом розроблення і реалізації цілеспрямованих дій. Вироблення управляючих дій включає збір, передачу та обробку необхідної інформації, прийняття рішень, що обов'язково включає визначення управляючих дій.
Вечканов Г.С. [8]	Управління – це елемент, функція організаційних систем, що забезпечує збереження певної структури, збереження і підтримку режиму діяльності, реалізації програми, цілей діяльності. Управління складається з двох основних компонентів: уміння організувати, включаючи здатність делегувати повноваження, і підприємницької інтуїції.
Колпаков В.К., Кузьменко О.В. [4]	В узагальненому вигляді управління – це діяльність суб'єкта, яка має прояв у цілеспрямованому, організуючому впливі на об'єкт управління та яка здійснюється з метою приведення його у бажаний для суб'єкта стан. До основних компонентів управлінської системи належать: 1) суб'єкт управління, тобто джерело управлінського впливу, той, хто управляє, виконує функції керівництва і впливає на об'єкт з метою переведення його у новий стан; 2) об'єкт управління, тобто те, на що спрямовано управлінський вплив суб'єкта, що функціонує під цим впливом; 3) управлінський вплив, тобто комплекс цілеспрямованих і організуючих команд, заходів, прийомів, методів, за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкт і досягаються реальні зміни у ньому; 4) зворотні зв'язки, тобто інформація для суб'єкта щодо результативності управлінського впливу та змін в об'єкті.
Атаманчук Г.В. [5]	Управління у буквальному сенсі цього поняття починається тоді, коли у будь-яких взаємозв'язках, відносинах, явищах, процесах є присутнім свідомий початок, інтерес та знання, мета та воля, енергія та дії людини. Управління є процесом і продуктом свідомості та волі людей, найважливішим напрямом дії їх розуму. Управління здійснюється в системах «людина – техніка», «людина – технологія», «людина – природа», «людина – техніка (технологія) – природа» тощо, але здійснюється саме тому, що в них первинним, «управляючим» компонентом виступає людина.
Гаврилiшин Б.Д. [15]	Управління – вплив на процес, об'єкт чи систему для збереження їхньої стійкості або переведення з одного стану в інший відповідно до визначених цілей.
Ларка Л.С. [13]	Процес планування, організації, мотивації, контролю й регулювання дій персоналу, постановки стратегічних цілей і тактичних завдань підприємства, ухвалення управлінських рішень і забезпечення їх виконання.
Паламарчук О.М. [14]	Сукупність організаційних і економічних важелів, що чинять вплив на економічні й організаційні параметри систем управління підприємством, що сприяє формуванню та посиленню організаційно-економічного потенціалу, отриманню конкурентних переваг та ефективності діяльності підприємства загалом.

Джерело: розроблено автором на основі [2; 3; 5; 4]

– система управління, що складається з об'єкта управління та керуючої системи. Управління необхідне для нормального існування та розвитку будь-яких систем: біологічних; технічних; економічних та соціальних. Процеси управління в окремому біологічному організмі відбуваються за складними генетичними програмами. Цей процес ускладнюється, коли йдеться про управління людиною не тільки як біологічним, а й як соціальним об'єктом. Розрізняють три типи управління людьми:

1) політичне;

2) соціальне;

3) економічне.

Політичне управління здійснюється на рівні суспільства та проявляється у функціонуванні держави.

Соціальне управління пов'язане з поведінкою окремих організацій, соціальних груп.

Економічне управління являє собою систему заходів, спрямовану на задоволення економічних потреб.

Управління – це особливий вид діяльності, що перетворює неорганізований натовп в ефективну

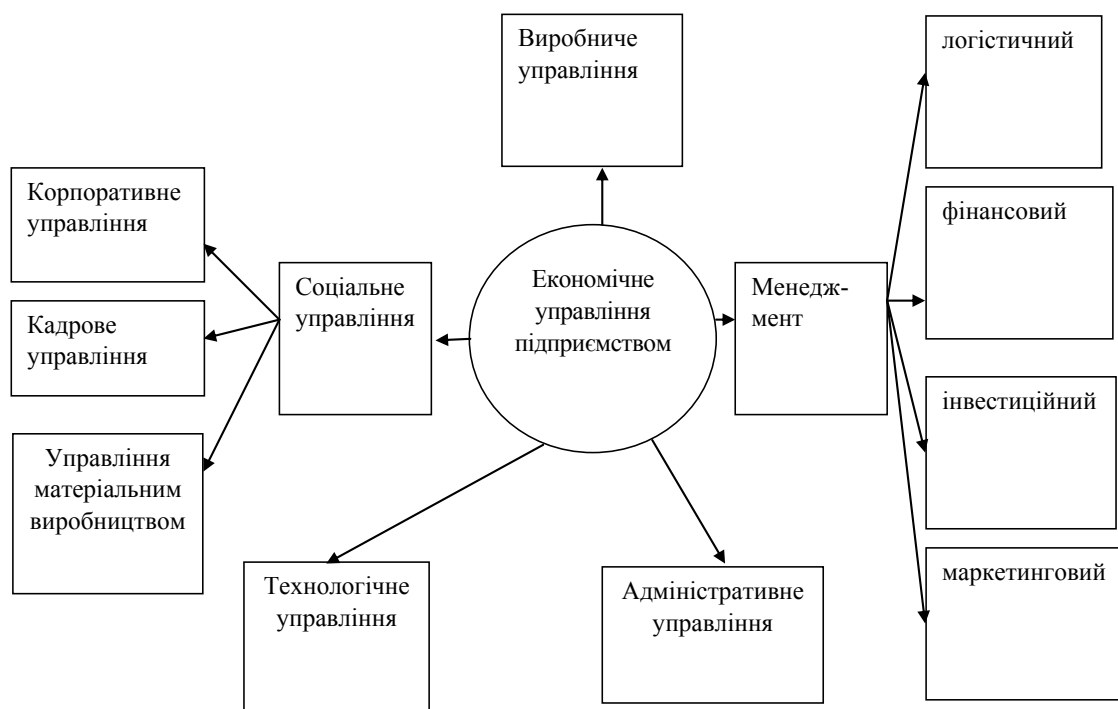

Рис. 1. Складові частини економічного управління підприємством

цілеспрямовану і продуктивну групу. Управління як таке є стимулюючим елементом соціальних змін і прикладом значних соціальних перемін [12].

Економічне й соціальне управління покладено в основу управління організаціями. Особлива система управління організаціями в умовах ринку отримала назву менеджменту. Тобто менеджмент є різновидом управління.

На думку Н.М. Яркіна, у процесі управління підприємством ухвалюються рішення не тільки щодо того, що потрібно зробити, щоб ефективно управляти (тобто за функціями управління); але і як слід впливати на об'єкт управління, за допомогою яких інструментів та методів (тобто щодо механізму управління), щоб підприємство працювало з максимальною віддачею вкладеного капіталу й задіяних ресурсів, реалізуючи підприємницький інтерес. При цьому управлінські рішення спираються на відповідні базові положення, загальні правила, основоположні ідеї й орієнтири (тобто принципи управління), які визначають риси реальної управлінської практики на будь-якому підприємстві [11].

На думку фахівця О.В. Рудінської, одним із головних завдань сучасної системи управління є створення найбільш сприятливих умов для реалізації можливостей керованої системи, які з'являються завдяки використанню різних методів управлінського впливу, які розширюють права і відповідальність різних суб'єктів самоврядування [10].

Функціями економічного управління є цілеспрямований вплив на визначені об'єкти управлінських зусиль. Під функцією управління слід розуміти продукт поділу і спеціалізації управлін-

ської праці, відокремлений напрям управлінської діяльності, що дає змогу здійснювати управлінський вплив.

За ознакою інваріантності розрізняють загальні (ключові) функції, що розкривають склад процесу управління, і специфічні (конкретні) функції, що вказують напрям цілеспрямованого впливу на той чи інший вид виробничої діяльності.

Різниця та взаємозв'язок між економічним управлінням підприємством та менеджментом зображено на рисунку 2

За змістом кожна конкретна функція управління на підприємстві є комплексною і включає планування, організацію, мотивацію і контроль організаційно відокремлених об'єктів впливу, окремих аспектів виробництва.

Необхідно зазначити, що основний склад конкретних функцій управління підприємством принципово не змінюється зі зміною масштабу і характеру виробництва. Більше того, вони подібні навіть на підприємствах різних галузей народного господарства. Різними залишаються лише обсяг і структура виконання функцій управління.

Управління підприємством дає змогу прогнозувати вирішення великого числа взаємопов'язаних завдань, починаючи від розроблення розвитку виробництва на довгострокову перспективу і закінчуючи диспетчерським регулюванням окремих робочих процесів, які змінюються у процесі реалізації завдань. Рішення цих завдань породжує велику різноманітність методів управління.

До методів процесу управління слід віднести такі:

- метод управління за цілями;

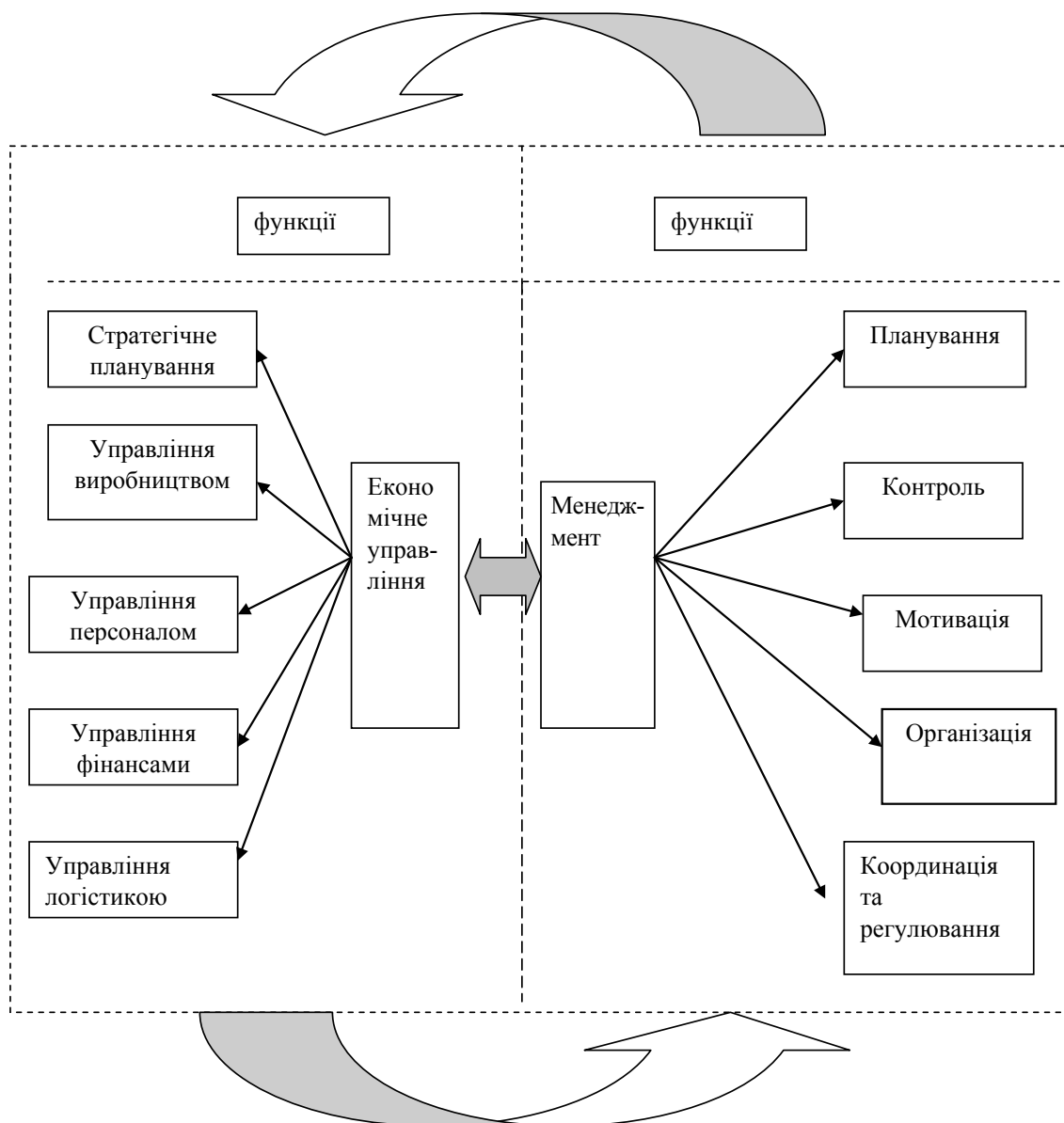

Рис. 2. Взаємозв'язок між управлінням та менеджментом

– метод розроблення та оптимізації управлінських рішень.

Метод управління за цілями є найбільш ефективним та поширеним на Заході. Метод управління за цілями – це метод впливу суб'єкта управління на об'єкт управління для практичного здійснення стратегічних і тактичних цілей системи управління [9]. Управління за цілями є методом підвищення ефективності організації, а також являє собою метод об'єднання планування, контролю і мотивації, який успішно застосовують багато організацій для зменшення числа конфліктів і зниження негативної реакції людей на контроль шляхом участі їх у цьому процесі. Цей метод допомагає реалізувати стратегію шляхом поліпшення зв'язку між цілями підлеглих, цілями їх начальників і цілями всієї організації [10].

На практиці управління, як правило, застосовуються різні методи та їх поєднання. Тому методи управління дуже тісно пов'язані один з одним і утворюють в сукупності певну систему, перебуваючи в постійній динамічній рівновазі. Методи управління – це способи вчинення впливу суб'єкта управління на об'єкт, який керується, для досягнення певних поставлених цілей. Методи управління бувають різними, але можуть впливати на підприємства загалом і на кожного окремого працівника опосередковано мотивацією.

1. Економічні методи управління – це метод способів та прийомів, який орієнтується на матеріальну мотивацію за виконання певних показників або за досягнення певних результатів. Тобто економічні методи підштовхують працівників підприємства більш ефективно та якісно проявляти зворотні

зв'язки, що доцільним чином позначається на функції контролю.

2. Організаційно-розпорядчі (адміністративні) методи управління – це сукупність способів і засобів впливу на персонал, що базуються на владі та дисципліні. Головна особливість – прямий вплив на об'єкт і поведінку виконавців в певній обстановці. Формою вираження є розпорядження і накази вищого органу, які мають обов'язковий характер для нижчого. Засновані на чіткому розмежуванні прав, відповідальності та обов'язків керуючого органу, які закріплені в положеннях структурних підрозділів, інструкціях і функціональних обов'язках посадових осіб. За командного адміністративного методу управління – відносини суб'єкта й об'єкта, влади і підпорядкування [10].

3. Соціально-психологічні методи управління впроваджуються шляхом колективного впливу на неекономічні інтереси робітників з метою зробити ефективним процес роботи.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зрозуміти, що немає чіткого розуміння, що таке управління, тому було доцільним уточнити це трактування. Слід зазначити, що економічне управління має в своєму активі багато функцій, однією з яких є менеджмент; функції менеджменту перетинаються з функціями управління, як видно з рисунку 2. Після проведеного аналізу методів управління слід зазначити, що для ефективної роботи підприємства соціальні та адміністративні методи слід використовувати як доповнення до економічних методів управління, тому всі методи управління слід використовувати в комплексі.

Список літератури:

1. Murashko M.I. (2002), Menedzhment personal [Personnel Management], Tovarystvo Znannia KOO, Kyiv, Ukraine
2. Словарь-справочник менеджера (авт.-состав. М. Г. Лапуста и др.). М.: ИНФРА-М, 1996. 412 с.
3. Казначевская Г.Б. Менеджмент : учеб. по-соб. для студ. вузов / Г.Б. Казначевская, И.Н. Чуев, О.В. Матросова. 3-е изд. Ростов н/Д. : Феникс, 2007. 378 с.
4. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. К.: ЮрінкомІнтер, 2003. 544 с.
5. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления: [учебник] / Г.В. Атаманчук. М.: Изд-во Омега-Л, 2010. 525 с.
6. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. 4-е изд., перераб. и доп. М.: ИНФРА-М, 2005. 480 с.
7. Мидюк О.Н. Теория управления : электронное гиперссылочное учеб. пособ. [Электронный ресурс] / О.Н. Мидюк, Л.В. Горьканова, О.С. Янгичер. М., 2008. URL: http://cde.osu.ru/demoversion/course124/1_0.html.
8. Вечканов Г.С. Краткая экономическая энциклопедия / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова, В.Т. Пуляев. СПб. : Перополис, 1998. 509 с.
9. Друкер П.Ф. Энциклопедия менеджмента / П.Ф. Друкер. Москва : Изд. Дом «Вильямс», 2004. 432 с.
10. О.В. Рудінська, Н.І. Ленська. Сучасна структура та ефективність методів менеджменту.
11. Яркіна Н.М. Управління підприємством як економічна категорія (теоретичні аспекти) // ISSN 1814-1161. Держава та регіони // Серія: Економіка та підприємництво, 2014 р., № 1 (76) С. 130–136.
12. Peter F. Drucker, A New Discipline, Success! Januaiy-Februaiy 1987, p. 13. Ларка Л.С. Економічне управління підприємством. // Конспект лекцій для студентів денної та заочної форми навчання. 2017 р. НТУ «ХП».
14. Паламарчук О.М. Сутність та формування організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю підприємства. // Економічний вісник університету/ Випуск № 1 7/2. С. 73–78.
15. Гаврилишин Б.Д. Економічна енциклопедія у трьох томах. К.: Видавничий центр «Академія», 2002.